

jući o nevidljivome sloju grafičkoga lista, postupno s njega skidajući vidljive, ikonografske slojeve. Taj postupak između ostaloga uključuje rekonstrukciju nenacrtanoga dijela prostorije, pronalaženje šesterokutnoga modula u različitim dijelovima kompozicije, i na koncu: razotkrivanje simboličke funkcije geometrijskih i numeričkih motiva. Paro tu funkciju vidi u prepletanju teme dvanaestice i teme četvorke. Prva predstavlja dimenziju vremena – vječnosti njegova kruženja – a druga dimenziju ljudske mjere i sveprisutnoga životnog ritma. Parovim izriječkom, riječ je o „simfonijskoj slici istovremene prolaznosti i vječnosti“; o „uprizorenju vremena koje je vječno i vremena koje prolazi“.

I tako bismo mogli nastaviti u nedogled... Ono što bi međutim na kraju trebalo potcrtati jest upravo spomenuta propedeutička funkcija geometrijske analize kojom Paro vlada na doista uzoran način. Čak i ako ništa ne znamo o ulozi geometrije u dekompoziciji Dürerovih grafika, čak i ako smo posve nesviknuti na takvu vrstu argumentacije, ostaje nam puko iskustvo motrenja. U tome se krije posebna vrijednost ove knjige. Paro, naime, polažući geometrijske konfiguracije na Dürerove grafike, ostvaruje – kažimo to tako – dodanu vrijednost pri avanturi gledanja. Ti crteži usustavljaju naš pogled, in-

strumentaliziraju ga, omogućuju nam porniji i dugotrajniji susret s prizorom. Promatranje tih djela uz pomoć geometrije pomalo podsjeća na iskustvo koje imaju glazbeno pismeni slušatelji, kada muzičko djelo slušaju tako što pogledom ujedno prate notni tekst glazbene partiture. Vizualno praćenje partiture disciplinira naše slušno iskustvo; omogućuje nam da osvijestimo one razine muzičkoga oblikovanja koje inače ne bismo mogli registrirati pukim slušanjem. To su upravo odnosi između pojedinih dionica, odnosi koji su potcrtani kontekstom glazbenoga metra, harmonijskih i polifonijskih funkcija, kao i drugih muzičkih parametara.

Osim toga, zahvaljujući uistinu izvanrednim digitalnim prilagodbama Parovih rukom rađenih crteža – a te prilagodbe majstorski je ostvario Krešimir Ivanček – iskustvo gledanja Dürerovih grafika kroz očale geometrije postaje osobiti estetski doživljaj, koji nije moguće opisati riječima. Zato je ovaj kratak prikaz autorove iznimne studije doista najprikladnije završiti parafrazom usputne napomene uz spomenuti indijski prijevod Euklidovih *Elementa*: POGLEDAJ! Pogledajte i vi, na vlastitu spoznajnu blagodat.

Jagor Bučan

IMBRIH LUIČ: VRAČTVA VSAGDAŠNJA DOMAČA (1746.) (Pučko otvoreno učilište Katarina Zrinska – Ozalj i Ogranak Matice hrvatske u Ozlju, Ozalj - Zagreb 2022; priredio Alojz Jembrih)

Pred nama je knjiga koja donosi rukopis nastao 1746. iz pera pavlina Imbriha Luiča, rođenjem Karlovčanina, pod naslovom (u transkripciji): *Vračтва vsagdašnja domača. Iz vnoгих pisan pobrana i probavana. Nikoja nikojim hasnovita. Ali od smerti osloboditi Boga sam to more včiniti. Niti kaj već od mene spitavaj, nego jedinoga Boga na pomoć zazavaj. Ova su po patru Imbrihu Luiču pavlinu popisana. Nad vsim naj bu Bogu slava. Amen 1746.*

Dakle, Imbrih Luič, redovnik, pavlinskoga reda, što se iz naslova razabire, opisao je na koji način pristupa opisu domaćih vraštava (*vračtv*

= lijek), onih koji se pripremaju u kući, i koji su svi već isprobani jer se nalaze u knjigama, rukopisima i pokazalo se da su mnoga nekima i korisna, ali, kao redovnik, smatra kako od smrti može osloboditi jedino Bog kojega treba zazivati. Već u naslovu se razabire da svojoj ljekaruši daje duhovnu dimenziju, što je za jednog redovnika koji se brine za čovjekovo duhovno i tjelesno zdravlje posve razumljivo.

Ljekaruša je pisana kajkavskim jezikom s ikavskim obilježjima, koji se tada govorio u okolici Karlovca, Kamenskoga i Svetica. Za preslik korišten je primjerak iz zbirke *Rara Gradske*

Naslovnica knjige (izvor: Ogranak MH u Ozlju)

knjižnice u Zagrebu koji je uvećan 30 posto radi lakšeg čitanja.

Nije poznato zašto do tiskanja rukopisa tada nije došlo, iako bi se prema oblikovanju i strukturi moglo reći da je rukopis već priređen. Početkom 20. st. Luičeva *ljekaruša* djelomično je tiskana u redakciji križevačkog liječnika Frana Srečka Gundruma-Oriovčanina u *Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena* (1909.), i neki su tada tvrdili da je nakon Gundrumova objavljivanja *ljekaruša* izgubljena, no ovim se izdanjem pokazuje da tome nije tako. U *Dodatku* (str. 215-294) izdanja Jembrih dodaje i Gundrumov prijepis tekst iz 1909. Luičeve *ljekaruše* koji je zanimljiv i zbog brojnih bilježaka u kojima su tumači nazivi ljekovitoga bilja, a osim toga, tim tumačenjem pokazuje i hrvatski jezik s početka 20. stoljeća. Rukopis (preslik u boji) sadrži 72 stranice, od kojih se 55 stranica odnosi na latinske i kajkavske recepte koji sadrže uputu kako se lijek priprema, kako se i koliko dugo protiv koje bolesti uzima, dakle riječ je o terapiji dotičnim lijekom. Luič donosi i svoj životopis na latinskom jeziku (u izdanju je preveden na hrvatski). U prvom dijelu, odmah iza preslika *ljekaruše*, Jembrih donosi latiničku transkripciju kojoj dodaje i korisno tumačenje pojedinih riječi u *ljekaruši*, tzv. *glosarij*.

Vrlo je vrijedan Jembrihov *Pogovor* (167-

211) u kojem minuciozno donosi podatke o počecima liječenja ljekovitim biljem, o najstarijoj glagoljaškoj *ljekaruši* iz 14 st. nastaloj na području Vinodola, kao i o brojnim srednjovjekovnim benediktinskim samostanima zapadne Europe. Posebice je važno, kad je riječ o rukopisnim djelima, njihovo ponovno objavljivanje za povijest pučke medicine i farmaceutike, kao i općenito za povijest hrvatskoga jezika i medicinske terminologije. Koliko je *Pogovor* zanimljiv svojim sadržajem to najbolje pokazuju podnaslovi: Uvod, *Ljekaruša* Imbriha Luiča, kako je iznova otkriven Luičev rukopis?, Rukopis *Ljekaruše* (1746.), *Curriculum Vitae* pavlina Imbriha Luiča, *Ljetopis* Imbre Luiča u njegovim *Vračtvina vsagdašnjim* (1746.), *Vračtva vsagdašnja domača po Imbriju Luiču popisana* (1746.), Slovpis u Luičevoj *ljekaruši* (1746.), Tablica slovpisa Luičeve *Ljekaruše*, Ostala grafijska i jezična obilježja u Luičevim *Vračtvima vsagdašnjim*; Dodatak: Luičeva *Vračtva vsagdašnja domača* (1746.) u redakciji Frana Srečka Gundruma Oriovčanina (1909.), Kratice, *Every-day Domestic remedies* (Summary).

Uz benediktince i franjevce, i pavlini su bili poznati ljekarnici koji su ručno zapisivali recepte i prenosili ih svome puku i tako pomagali bolesnome čovjeku i djelovali na ublažavanje ili suzbijanje neke bolesti. Takva je prva medicinska knjiga tiskana u prijevodu na kajkavski književni jezik varaždinskoga liječnika Ivana Krstitelja Lalangua (1743. – 1799.): *Medicina ruralis iliti Vračtva ladanjska iliti vračtva ladanjska, za potreboču mužev, i siromakov Horvatckoga orsaga i okolu njega, bližnešeh mest 1776.*

Za svaku je pohvalu što je priređivač, Alojz Jembrih, prigodom izložbe *Sladki naš kaj* u Gradskoj knjižnici 1998. bio posebno inspiriran tim rukopisom zbog njegove vrijednosti za proučavanje povijesne dijalektologije, tj. hrvatskoga kajkavskoga jezika iz razdoblja zrinskofrankopanskoga jezično-književnoga kruga, a još više zbog važnosti za povijest medicine u Hrvatskoj prve polovice 18. st., što je bilo 30 godina prije Lalanguove *Medicine*, kao i zbog samoga povijesnoga nazivlja ljekovitoga bilja. Stoga je opravdana priređivačeva zauzetost oko objavljivanja pretiska izvornika Luičeve *Ljekaruše* i tran-

skripcije, jer tim je pothvatom postala dostupna široj javnosti. Luičeva je *ljekaruša* upravo ono što se danas zove „Prirodno liječenje biljem“ s još jednim dodatkom da je u njoj osim savjeta za pripravke od ljekovita bilja bilo i onih animalnoga podrijetla, mineralnoga i dr. (poput pepela, vapna, žutanjaka, bjelanjaka, voska itd.), zato što osim recepata namijenjenih liječenju različitih bolesti, sadrži i niz savjeta koji su vezani uz kućanstvo, gospodarstvo i veterinarstvo. Recepti su uglavnom pisani kajkavskim jezikom, ali ima ih i na latinskom, zato što ih je vjerojatno Luič prepisao iz nekog latinskoga predloška. Njegovi su recepti vrlo praktični i nikako apstraktni, što dokazuje da je i sam dobro poznao učinkovitost pojedinih ljekovitih biljaka.

Jembrih donosi i prijevod koji se nalazi na kraju Luičeve *ljekaruše*, što je zapravo njegov *Curriculum vitae* u kojem po godinama zapisuje događaje, počevši od njegova rođenja 1690. u Karlovcu. Njegov je jezik sličan tzv. zrinško-frankopanskom jezično-književnom krugu, tj. jezik područja na kojemu su pavlini samostana Svetica i Kamenskoga pastoralno djelovali. No važno je spomenuti i njegove boravke u Lepoglavi, Remetama, Olimju, Sveticama, Kamenskom i Križevcima, što se ogleda i u njegovim interferencijama u jezik jer je najvjerojatnije u tim mjestima i zapisivao pojedine recepte.

Važno je istaknuti da je Jembrih u poglavlju *Slovopis u Luičevoj ljekaruši (1746)*, u kojem analizira grafiju *ljekaruše* u usporedbi s kajkavskim djelima 18. stoljeća zaključio da se on razlikuje od njih, iako je slijedio tradiciju slovoписа

u upotrebi u Zagrebačkoj biskupiji njegova doba (npr. **lj**, **nj** uvijek je pisao **li**, **ni**, a ne **ly**, **ny**; , današnje **đ** piše **gi**, a ne **gy**, itd).

Zanimljiva je još jedna činjenica što ju je Jembrih istaknuo, u prvoj polovici 18. stoljeća, u kojoj je napisana i Luičeva *ljekaruša*, u Zagrebu je tiskano preko 40 naslova kajkavskih knjiga, a među njima i prva kajkavska početnica *Abeceвица* 1746. godine Jurja Muliha (1694. – 1754.), a godinu dana ranije, 1745. tiskan je školski priručnik na latinskom jeziku, s kajkavskim primjerima na 31 stranici, namijenjen đacima isusovačke gimnazije i strancima koji uče hrvatski jezik koji nosi naslov (u prijevodu): *Uputa za pravilno pisanje hrvatskih riječi kako prema samoj prirodi pravilna izgovora tako i prema glasonovnoj vrijednosti slova predočena i na korist domovinske mladeži te onih stranaca koji žele učiti hrvatski jezik, iznesena...1745.*, a najzanimljivije je da se u tim *Uputama* nalazi i rečenica: *svaka hrvatska riječ mora se pisati tako kako se izgovara*. Drugim riječima, to nas podsjeća na *piši kako govoriš* (što se pripisuje Vuku Stefanoviću Kradžiću koji se tada, 1745 nije ni rodio)!

No, *Vračta vsagdašnja domača* Imbriha Luiča, u pretisku, transkripciji, bogatom pogovoru i iscrpnom glosariju što je djelo Alojza Jembriha, zaslužuje svaku pohvalu i vrijedan je doprinos istraživanju povijesti kulture i povijesti kajkavskoga jezika, povijesne medicine, farmaceutike, kao i povijesne fitonimije. Stoga valja uputiti čestitke izdavačima i priređivaču na tom izdavačkom pothvatu!

Nada Vajs Vinja

PUTUJEM DA OTPUTUJEM - KNJIGA PUTOPISA ZLATE BUJAN KOVAČEVIĆ

(Ogranak MH Delnice/Pop&Pop, Crni Lug, 2022.)

Nova knjiga književnice i pjesnikinje Zlate Bujan-Kovačević u okviru Matičinih izdanja u Zagrebu i Delnicama, prvi put je predstavljena u Fužinama u okviru proslave Antonja 2022. godine, a potom i na gostujućoj Tribini Kajkavskoga spravišća u listopadu iste godine,

u sklopu Dana Franje Horvata Kiša i središnjeg programa (i natječaja) 16. Hrvatski književni putopis u Loboru.

Autoričina ideja da nakon tri slanja kratkih putopisa na putopisni natječaj Kajkavskoga spravišća/časopisa *Kaj*, UKS *F. Horvat Kiš* Lobar